

ANDRZEJ JUROS
ARKADIUSZ BIAŁY

POLITYKA UNII EUROPEJSKIEJ NA RZECZ POPRAWY SYTUACJI
OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI
W OBSZARZE ZATRUDNIENIA*

THE EUROPEAN UNION POLICY TO IMPROVE THE SITUATION
OF PEOPLE WITH DISABILITIES IN EMPLOYMENT

A b s t r a c t. Article presents the strategy of the European Union to improve the situation of disabled people particularly in the area of employment. The first part discusses the basic statistics relating to the number of disabled persons in the European Union and in the Member States, as well as indicators on employment. In the next section cites key European regulations governing the issues of people with disabilities. A little more attention was paid to the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, which has become a reference point for European legislation. The last part is a brief characteristics of activation policies of people with disabilities in selected European countries.

Key words: people with disabilities; employment (social/support); professional activation.

Dr ANDRZEJ JUROS – Zakład Socjologii Zdrowia, Medycyny i Rodziny UMCS; Związek Stowarzyszeń Forum Lubelskich Organizacji Pozarządowych; adres do korespondencji: ul. Turkusowa 24/10, 20-572 Lublin; tel. 508 059 744; e-mail: andrzej.juros@gmail.com

Dr ARKADIUSZ BIAŁY – Lubelski Oddział Polskiego Towarzystwa Polityki Społecznej; adres do korespondencji: ul. Elektryczna 59/25, 20-349 Lublin; tel. 500 139 362; e-mail: bialyarek@wp.pl

* Artykuł oparto na raporcie: *Ekonomia społeczna w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Polski i niemiecki model ekonomii społecznej w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*, red. A. Juros, A. Biały, Fundacja Rozwoju Lubelszczyzny, Lublin 2014, s. 58-127.

WPROWADZENIE

W ogólnoświatowych statystykach osoby z ograniczoną sprawnością, w zależności od sposobu definiowania i kwalifikacji tego zjawiska, stanowią od 12% do nawet 20% populacji światowej. Niepełnosprawność koreluje z wiekiem – dotyka przede wszystkim osoby starsze. Z uwagi na fakt, iż na kontynencie europejskim starzenie się społeczeństw ma charakter postępujący, należy liczyć się z tym, że w najbliższej przyszłości liczba osób z ograniczoną sprawnością w strukturze ludności ogółem będzie systematycznie wzrastać. Osoby niepełnosprawne są jedną z najbardziej narażonych na wykluczenie grup społecznych. Wykluczenie niepełnosprawnych z życia społecznego i zawodowego wynika przede wszystkim z nieodpowiedniego podejścia do zagadnienia niepełnosprawności w politykach publicznych. Przez znaczną część XX wieku w społeczeństwach zachodnich pojęcie niepełnosprawności funkcjonowało w kategoriach tragedii osobistej pojedynczych jednostek oraz problemu społecznego. W politykach publicznych krajów europejskich takie osoby traktowano jako ciężar i koszt, jakie ponosi społeczeństwo zarówno w wymiarze lokalnym, jak i ponadlokalnym. Efektem takiego podejścia było tworzenie rozwiązań ukierunkowanych najczęściej na kompensowanie braków tych osób i ich rodzin oraz tworzenie izolacyjnych i opresyjnych form wsparcia. W skrajnych przypadkach przejawiało się to kierowaniem osób, szczególnie ze znaczną niepełnosprawnością, do specjalnych i zamkniętych placówek. W ten sposób „ogromna liczba osób niepełnosprawnych została «ukryta» w ośrodkach odosobnienia; dla uzasadnienia takiego postępowania przywoływano argument, że robi się to dla ich własnego dobra oraz by przestali być ciężarem dla innych”¹. Podejście do niepełnosprawności na przestrzeni ostatnich lat uległo istotnym zmianom, głównie dzięki środowisku osób niepełnosprawnych, ich rodzinom oraz tworzonym przez nich organizacjom, które wyrażały stanowczy sprzeciw wobec nadmiernej kontroli ich życia przez specjalistów, decydujących co jest dla nich najlepsze, ograniczających tym samym ich podmiotowość². Obecnie w coraz większym stopniu dostrzega się w niepełnosprawnych osoby, które mają indywidualne potrzeby, aspiracje i chęć uczestnictwa we wszystkich sferach funkcjonowania społeczeństwa. Osoby te nie postrzegają się już jako obciążenia, lecz jako pełnoprawnych

¹ C. BARNES, G. MERCER, *Niepełnosprawność*, tłum. P. Morawski, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2008, s. 9.

² Por. A. OSTROWSKA, *Niepełnosprawni w społeczeństwie 1993-2013*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2015, s. 39.

obywateli i członków społeczności lokalnej, narodowej, państwowej. W politykach publicznych coraz większy akcent kładzie się na integrację niepełnosprawnych ze społeczeństwem w ich naturalnym środowisku lokalnym, poprzez włączanie ich do życia społecznego i zawodowego oraz usuwanie barier architektonicznych, komunikacyjnych i edukacyjnych³. W procesach społecznych segregację zastąpiła integracja. Instytucjonalny model opieki w dużych ośrodkach zastąpiono nie tyle mniejszymi formami instytucjonalnymi, co przystąpiono do deinstytucjonalizacji systemu wsparcia. To osoba, z jej celami i marzeniami, umocniona przez właściwy system oparcia społecznego, staje się głównym podmiotem świadczeń.

Celem opracowania jest charakterystyka polityki aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych w Unii Europejskiej. W pierwszej części zostaną zaprezentowane podstawowe informacje na temat liczby i wskaźników zatrudnienia osób niepełnosprawnych w krajach UE. Druga część artykułu to omówienie kluczowych regulacji prawnych Unii Europejskiej dotyczących problematyki niepełnosprawności. Ostatnia część zostanie poświęcona ogólnej charakterystyce aktywizacji zawodowej w wybranych państwach europejskich.

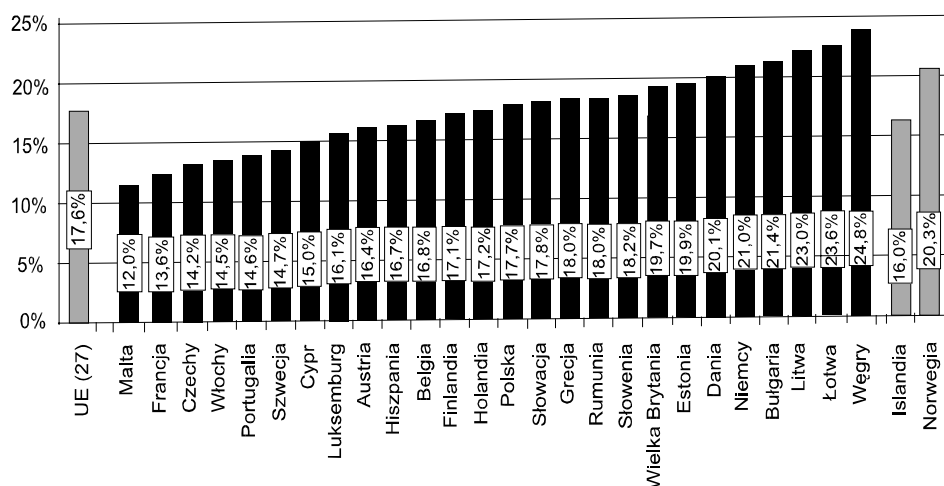
1. CHARAKTERYSTYKA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI W KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ

W prawodawstwie i literaturze przedmiotu niepełnosprawnych określa się najczęściej jako osoby, których stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza bądź uniemożliwia wypełnianie ról społecznych i zawodowych. Niepełnosprawni to nie tylko osoby z prawnie orzeczoną niepełnosprawnością, lecz także cierpiące z powodu różnego rodzaju długotrwałych problemów zdrowotnych, trwających co najmniej 6 miesięcy (niepełnosprawność biologiczna)⁴. Według danych Europejskiego Urzędu Statystycznego (Eurostat) w 2012 roku w krajach Unii Europejskiej było ponad 73 mln niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej, w tym 42,2 mln osób w wieku produkcyjnym (15-64 lat). To blisko jedna szóstą populacji

³ Por. B. GĄCIARZ, *Socjologia niepełnosprawności. Instytucje a integracja osób niepełnosprawnych w Polsce*, w: *Socjologia medycyny w Polsce z perspektywy półwiecza: nurty badawcze, najważniejsze osiągnięcia, perspektywy rozwoju*, red. A. Ostrowska, M. Skrzypek, IFIS PAN, Warszawa 2015, s. 331-333, 340-341, 347.

⁴ Por. I. BIAŁY, M. RYNKO, H. STRZELECKA, M. SZCZEPANIAK, *Osoby niepełnosprawne na rynku pracy w 2011 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2012, s. 27.

UE. Pod względem liczbowym najczęściej tego typu osób było w Niemczech (14,8 mln), Włoszech (7,4 mln), Francji (6,8 mln), Hiszpanii (6,5 mln) i w Polsce (5,8 mln). Największy udział osób z niepełnosprawnościami w wieku 15 lat i więcej w liczbie ludności ogółem występuje na Węgrzech, Litwie i Łotwie, gdzie blisko co czwarta osoba zmagają się z niepełnosprawnością. W Bułgarii, Niemczech, Danii, Estonii i Wielkiej Brytanii dotyka ona co piątego obywatela tego kraju. W Polsce osoby z dysfunkcjami w wieku 15 lat i więcej stanowią ok. 17,7% społeczeństwa, a w Niemczech – 21,0% (zob. wykres 1)⁵.

Wykres 1. Udział osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej w liczbie ludności państw UE*, Islandii i Norwegii ogółem w 2012 r.

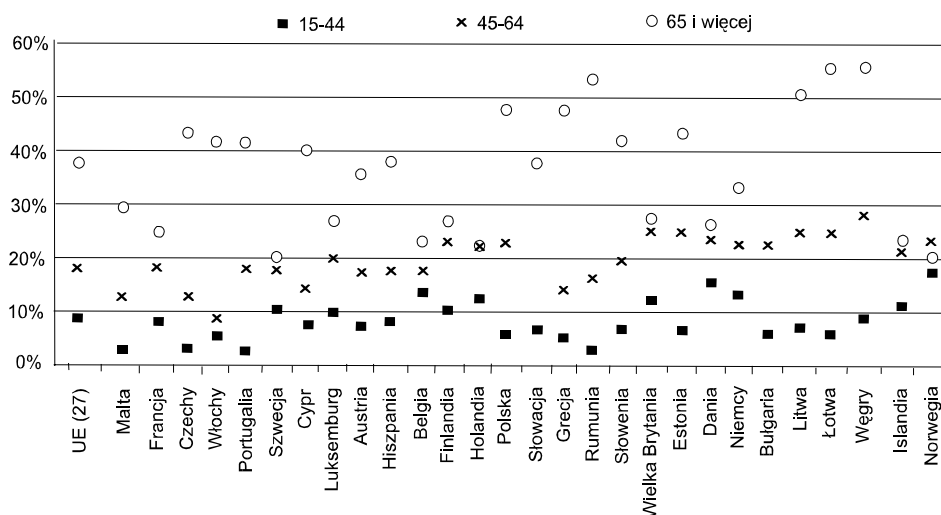
* Brak danych dotyczących Chorwacji i Irlandii

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu, <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Z niepełnosprawnością zmagają się przede wszystkim osoby w podeszłym wieku. W 2012 r. niepełnosprawni Europejczycy w wieku 65 lat i więcej stanowili 42,2% osób z dysfunkcjami zdrowotnymi. Wysokie wskaźniki niepełnosprawności wśród seniorów występują szczególnie w takich krajach, jak

⁵ Zob. *Population by sex, age and disability status*, Eurostat, dane za 2012 r., http://app.sso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hlth_dpeh005&lang=en (7.08.2016).

Węgry, Łotwa, Rumunia, Litwa, a także w Polsce, a najniższe w Islandii, Norwegii, Szwecji, Holandii, czy Belgii (zob. wykres 2)⁶.

Wykres 2. Udział osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej w liczbie ludności państw UE*, Islandii i Norwegii ogółem w 2012 r., podział na kategorie wiekowe

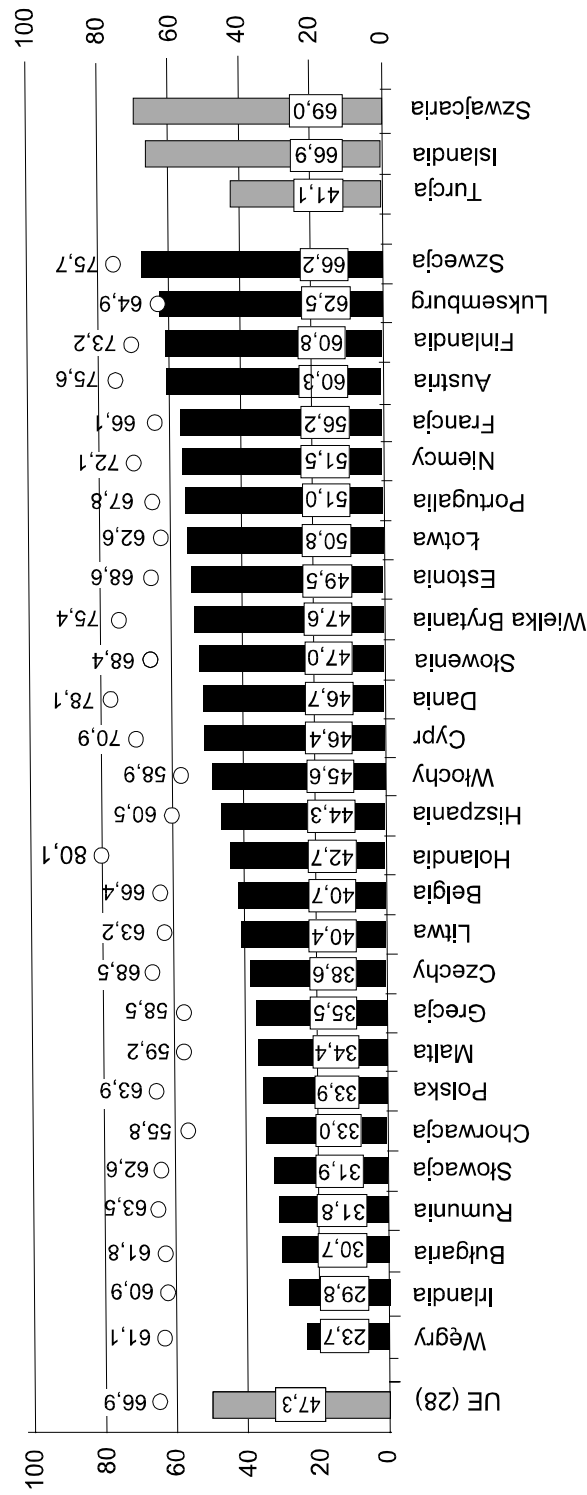
* Brak danych dotyczących Chorwacji i Irlandii

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu, <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Osoby niepełnosprawne napotykają szereg ograniczeń w zakresie uczestnictwa w życiu społecznym. Zależne jest to w głównej mierze od charakteru posiadanej dysfunkcji fizycznej, umysłowej i/lub psychicznej. W przypadku osób w wieku produkcyjnym jedną z poważniejszych konsekwencji takiego stanu rzeczy jest gorsza sytuacja tych osób na rynku pracy. Według Colina Barnes'a i Geofa Mercera „najbardziej dotkliwym skutkiem wykluczenia osób niepełnosprawnych z płatnego rynku pracy jest doświadczane przez nich ubóstwo i coraz większa zależność w sferze materialnej od świadczeń opieki społecznej lub instytucji charytatywnych”⁷. Poziom ubóstwa wśród niepełno-

⁶ Por. tamże.

⁷ C. BARNES, G. MERCER, *Niepełnosprawność*, s. 61.

■ Wskaźnik zatrudnienia wśród osób które mają trudności w wykonywaniu podstawowych czynności

○ Wskaźnik zatrudnienia wśród osób które nie mają trudności w wykonywaniu podstawowych czynności

Wykres 3. Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych i pełnosprawnych w wieku 15-64 lat w państwach UE, w Turcji, Islandii i Szwajcarii w 2011 r. (w procentach)

* Dotyczy trudności w podstawowych czynnościach trwających sześć miesięcy lub dłużej, jak widzenie, słyszenie, chodzenie, czy komunikacja.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu, http://ec.europa.eu/eu_rostat/data/database

sprawnych jest o 70% wyższy niż unijna średnia. Wskaźnik zatrudnienia osób z ograniczoną sprawnością w krajach UE (28) wynosi 47,3%, podczas gdy wskaźnik zatrudnienia osób w pełni sprawnych jest o ok. 20% wyższy i kształtuje się na poziomie 66,9%⁸. Najwyższy poziom zatrudnienia osób z dysfunkcjami występuje w Szwajcarii (69,0%) i Islandii (66,9%). Natomiast wśród państw członkowskich UE są to: Szwecja (66,2%), Luksemburg (62,5%), Finlandia (60,8%), Austria (60,3%), Francja (56,2%) czy Niemcy (51,5%). Polska należy do państw o jednym z najniższych poziomów zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami (33,9%) w UE. Niższe wskaźniki niż w Polsce występują jedynie w Chorwacji, Słowacji, Rumunii, Bułgarii, Irlandii i na Węgrzech (zob. wykres 3)⁹.

Najniższe dysproporcje między wskaźnikiem zatrudnienia osób niepełnosprawnych a wskaźnikiem zatrudnienia osób nie wykazujących dysfunkcji występują w Luksemburgu (różnica wynosi tylko 2,4%), Szwecji (9,5%) i Francji (9,9%), a najwyższe na Węgrzech (37,4%), w Holandii (37,4%), Rumunii (31,7%) i Danii (31,4%). W Polsce ta różnica wynosi 30% i jest jedną z wyższych w UE (zob. wykres 3). Badania Europejskiego Urzędu Statystycznego wykazały, że w państwach UE jest 46,2% nieaktywnych zawodowo wśród osób z niepełnosprawnościami, podczas gdy w grupie osób nie wykazujących takich dysfunkcji wskaźnik ten kształtuje się na poziomie 25,9%¹⁰.

2. POLITYKA ZATRUDNIANIA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W REGULACJACH UNII EUROPEJSKIEJ

Polityka zatrudniania osób niepełnosprawnych w państwach europejskich staje się coraz bardziej jednolita i spójna, głównie za sprawą międzynarodowych regulacji zachęcających je do wprowadzenia w prawodawstwie rozwiązań gwarantujących dostęp do (re)integracji społecznej osób niepełnosprawnych przez partycypację w życiu społecznym i zawodowym¹¹.

⁸ Por. *Employment of disabled people. Statistical analysis of the 2011 Labour Force Survey ad hoc module*, Eurostat, Publications Office of the European Union, Luxembourg 2015, s. 98, 123.

⁹ Por. *Employment rate of people by type of disability, sex and age*, Eurostat, dane za 2011 r., http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hlth_dlm010&lang=en (10.07.2016).

¹⁰ Por. *Employment of disabled people. Statistical analysis of the 2011 Labour Force Survey ad hoc module*, s. 98, 123.

¹¹ Por. T. MAJEWSKI, *Czy jest możliwa zbieżna europejska polityka zatrudnienia osób*

Jednym z najistotniejszych dokumentów z punktu widzenia funkcjonowania Unii Europejskiej jest *Traktat Lizboński*¹². Traktat zobowiązuje Unię m.in. do tego, aby przy określaniu i realizacji swoich polityk i działań dążyła do zwalczania wszelkiej dyskryminacji m.in. ze względu na niepełnosprawność. Istotnym aktem prawnym jest też *Karta praw podstawowych Unii Europejskiej*¹³, w której również powiela się przepis zakazujący dyskryminacji m.in. ze względu na niepełnosprawność (art. 21). Z kolei artykuł 26 *Karty*, zatytułowany „Integracja osób niepełnosprawnych”, w całości odnosi się tylko do tej grupy społecznej. W świetle tego artykułu „Unia uznaje i szanuje prawo osób niepełnosprawnych do korzystania ze środków mających zapewnić im samodzielność, integrację społeczną i zawodową oraz udział w życiu społeczności”.

Za przełomowy dokument w polityce wspierania osób niepełnosprawnych, o dużo większym oddziaływaniu na krajowe prawodawstwo aniżeli *Traktat Lizboński*, uważa się *Konwencję Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych* z 13 grudnia 2006 roku. To pierwszy międzynarodowy akt prawny kompleksowo odnoszący się do sytuacji osób niepełnosprawnych. Do lipca 2016 r. *Konwencję* ratyfikowało 165 państw i organizacji międzynarodowych, w tym Unia Europejska. Polska podpisała ją, jako jeden z pierwszych krajów, w marcu 2007 roku, a ratyfikowała dopiero 6 września 2012 roku, po przeprowadzeniu konsultacji międzyresortowych i z partnerami społecznymi¹⁴. *Konwencja* jest pierwszym instrumentem w zakresie praw człowieka prawnie wiążącym UE i państwa członkowskie, które ją ratyfikowały¹⁵. Małgorzata Szreniawska uznaje ją nawet za „swoistą konstytucję niepełnosprawnych, która poprzez regulacje w niej zawarte będzie pozytywnie wpływać na status prawny tych osób”¹⁶. Najistotniejsze zapisy zawarte są w pre-

niepełnosprawnych?, „Praca i Rehabilitacja Niepełnosprawnych” 2006, nr 9, s. 12-13.

¹² Zob. Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, sporządzony w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r. (Dz.U. 2009 nr 203 poz. 1569).

¹³ Zob. Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE 2012/C 326/02.

¹⁴ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. 2012 poz. 1169). – Zob. D. PODGÓRSKA-JACHNIK, *Praca socjalna z osobami z niepełnosprawnością i ich rodzinami*, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2014, s. 63-64; *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)*, <http://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html> (8.07.2016); *Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Status of ratification*, <http://indicators.ohchr.org/> (8.07.2016).

¹⁵ Por. G. UŚCIŃSKA, *Rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych w Polsce. Propozycje zmiany obecnych zasad*, „Polityka Społeczna” 2015, nr 10, s. 9.

¹⁶ M. SZRENIAWSKA, *Znaczenie ratyfikacji Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych*,

ambule, w której przywołano podstawowe prawa i wolności człowieka oraz wezwano jej sygnatariuszy do zagwarantowania niepełnosprawnym możliwości pełnego korzystania z tych praw, bez stosowania jakiegokolwiek formy dyskryminacji¹⁷. Zdaniem Ulricha Fischera *Konwencja ONZ* zmieniła podejście do dysfunkcji osób, przesuując akcent z aspektu medycznego i socjalnego na kwestię praw człowieka. Przyjęcie jej spowodowało przejście: od koncepcji integracji do inkluzji, od dobrobytu i opieki do ich umocnienia w korzystaniu z praw i możliwości przysługujących im jako osobom, od traktowania osób niepełnosprawnych w sposób przedmiotowy do uznania ich podmiotowości, od obchodzenia się z osobami niepełnosprawnymi jak z pacjentami na rzecz traktowania ich jak obywateli, od patrzenia na osoby z dysfunkcjami jako sprawiające problemy, do uznania ich za osoby posiadające prawa (podmioty prawne)¹⁸.

W oparciu o *Konwencję ONZ o prawach osób niepełnosprawnych* powstała *Europejska strategia w sprawie niepełnosprawności na lata 2010-2020*¹⁹, która stanowi integralny element strategii „Europa 2020”²⁰. Głównym celem *Europejskiej strategii w sprawie niepełnosprawności* jest umożliwienie osobom niepełnosprawnym korzystania z pełni praw i udziału w społeczeństwie i gospodarce europejskiej, zwłaszcza przez dostęp do jednolitego rynku. Komisja Europejska wyszczególniła osiem głównych obszarów wspólnego działania pomiędzy UE a państwami członkowskimi na rzecz osób niepełnosprawnych: 1) dostępność, 2) uczestnictwo, 3) równość, 4) zatrudnienie, 5) kształcenie i szkolenie, 6) ochrona socjalna, 7) zdrowie i 8) działania zewnętrzne. W obszarze zatrudnienia państwa członkowskie UE zostały zobowiązane do zapewnienia wzrostu liczby pracowników niepełnosprawnych na otwartym

„Niepełnosprawność: Zagadnienia, Problemy, Rozwiązania” 2012, nr III (4), s. 16.

¹⁷ Por. G. UŚCIŃSKA, *Prawa osób niepełnosprawnych w regulacjach międzynarodowych*, w: *Rehabilitacja zawodowa – stan aktualny i proponowane zmiany*, red. G. Uścińska, A. Wilmowska-Pietruszyńska, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2014, s. 40.

¹⁸ Por. U. FISCHER, *Przeciwdziałanie wykluczeniu osób niepełnosprawnych i wzmocnienie gospodarki socjalnej. Doświadczenia niemieckie*, w: *Ekonomia społeczna w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Polski i niemiecki model ekonomii społecznej w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*, red. A. Juros, A. Biały, Fundacja Rozwoju Lubelszczyzny, Lublin 2014, s. 13.

¹⁹ Zob. *Europejska strategia w sprawie niepełnosprawności 2010-2020: Odnowione zobowiązanie do budowania Europy bez barier*, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Bruksela, 15.11.2010, KOM(2010) 636.

²⁰ Zob. *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Komunikat Komisji, Bruksela, 3.3.2010, KOM(2010) 2020, s. 8-9.

rynku pracy, a także zwiększenia dostępności miejsc pracy dla tej grupy społecznej²¹. Komisja Europejska zobowiązała się do wsparcia działań państw członkowskich m.in. w zakresie analizy sytuacji osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy, walki z postawami nastawionymi głównie na korzystanie ze świadczeń socjalnych, które zniechęcają niepełnosprawnych do wychodzenia na otwarty lub chroniony rynek pracy. UE będzie ponadto wspierała działania w zakresie aktywnej polityki rynku pracy, zwiększania dostępności miejsc pracy dla osób z dysfunkcjami i ich mobilności na wolnym rynku pracy oraz w warsztatach pracy chronionej, a także rozwijania nowych form zatrudniania, wspierania szkoleń w miejscu pracy (np. job-coaching, trener pracy), czy inicjatyw w obszarze przedsiębiorczości społecznej, które z założenia angażują różne grupy osób marginalizowanych lub działają na ich rzecz.

W latach 2011-2012 Komisja Europejska wydała dwa istotne komunikaty zawierające zalecenia dla państw członkowskich UE dotyczące poprawy funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych: *Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej*²² oraz *W kierunku odnowy gospodarczej sprzyjającej zatrudnieniu*²³. Komisja uznaje bowiem podmioty gospodarki społecznej i przedsiębiorstwa społeczne za istotne instrumenty napędzające tworzenie miejsc pracy i innowacje społeczne, które sprzyjają włączeniu społecznemu, w tym także osób niepełnosprawnych. Podkreśla jednak, że podmioty te wymagają szczególnego wsparcia, w tym poprzez zamówienia publiczne i dostęp do finansowania. Badania wykazują bowiem, że dla wielu przedsiębiorców społecznych kluczem do przetrwania ich przedsiębiorstwa jest przede wszystkim dostęp do zleceń, które pozwolą na opłacenie wszystkich kosztów związanych z funkcjonowaniem podmiotu i pozwolą na wypłacenie pracownikom godziwej płacy²⁴. Wymaga to uruchomienia na poziomie krajowym i lokal-

²¹ Por. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: European Disability Strategy 2010-2020: A Renewed Commitment to a Barrier-Free Europe*, Brussels, 15.11.2010.

²² *Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej. Budowanie ekosystemu sprzyjającego przedsiębiorstwom społecznym w centrum społecznej gospodarki i społecznych innowacji*. Komunikat Komisji, Bruksela, 25.10.2011, KOM(2011) 682.

²³ *W kierunku odnowy gospodarczej sprzyjającej zatrudnieniu*. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Bruksela 18.4.2012, COM(2012) 173.

²⁴ Por. A. JUROS, A. BIAŁY, *Partnerstwo w praktyce przedsiębiorstw ekonomii społecznej. Dobre praktyki*, Lubelska Spółdzielnia Socjalna Koziołek, Lublin 2011, s. 115.

nym nie tylko odpowiednich regulacji, lecz także partnerskiej współpracy wielu podmiotów stanowiących oparcie dla inicjatyw przedsiębiorczości społecznej.

Instytucje Unii Europejskiej dostrzegły potrzebę stworzenia regulacji prawnych ułatwiających dostęp do rynku zamówień publicznych przedsiębiorstwom zatrudniającym osoby z różnych grup wykluczonych społecznie. W ustawodawstwie UE w dziedzinie zamówień publicznych występują odniesienia do aspektów społecznych i potrzeby stosowania ich w postępowaniu przetargowym. Zgodnie z wytycznymi Parlamentu Europejskiego i Rady zawartymi w dyrektywach unijnych z 26 lutego 2014 r. w kwestii zamówień publicznych²⁵ oraz w sprawie udzielania zamówień przez podmioty działające w sektorach gospodarki wodnej, energetyki, transportu i usług pocztowych²⁶, państwa członkowskie są zobowiązane do wprowadzenia regulacji prawnych w procedurach przetargowych przyczyniających się do poprawy sytuacji m.in. osób niepełnosprawnych w ich codziennej egzystencji i w życiu zawodowym. W dokumentach tych już w preambule zapisano, że przy ich wdrażaniu, a zwłaszcza przy wyborze środków komunikacji, specyfikacji technicznych, kryteriów udzielenia zamówienia i warunków realizacji umowy, należy uwzględniać *Konwencję Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych*. Instytucje zamawiające powinny m.in. określać w specyfikacjach technicznych zamówień publicznych cechy materiału, produktu lub usługi w taki sposób, aby były dostosowane do potrzeb wszystkich użytkowników, w tym również dla osób niepełnosprawnych. Dyrektywy dają możliwość krajom członkowskim UE stosowania w zamówieniach publicznych także innych prospołecznych preferencji. Warunki realizacji zamówienia mogą mieć na celu sprzyjanie wdrożeniu środków służących wspieraniu integracji społecznej osób marginalizowanych lub członków słabszych grup społecznych wśród osób wyznaczonych do wykonania zamówienia. Ponadto zamawiający mogą stosować tzw. zamówienia zastrzeżone. Dyrektywy z 31 marca 2004 r.²⁷ ograniczały możliwość stosowania ich do zakładów pracy chronio-

²⁵ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/24/UE z dnia 26 lutego 2014 r. w sprawie zamówień publicznych, uchylająca dyrektywę 2004/18/WE (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dz. Urz. UE L 94 z 28.03.2014, s. 65, z późn. zm.

²⁶ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/25/UE z dnia 26 lutego 2014 r. w sprawie udzielania zamówień przez podmioty działające w sektorach gospodarki wodnej, energetyki, transportu i usług pocztowych, uchylająca dyrektywę 2004/17/WE (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dz. Urz. UE L 94 z 28.03.2014, s. 243, z późn. zm.

²⁷ Dyrektywa 2004/17/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 31 marca 2004 r. koordynująca procedury udzielania zamówień przez podmioty działające w sektorach gospodar-

nej lub podmiotów, w których większość zaangażowanych pracowników stanowią osoby niepełnosprawne niemogące wykonywać swojej pracy na otwartym rynku pracy. W zmienionych zaleceniach z 26 lutego 2014 r. krąg wykonawców został poszerzony również o podmioty, których głównym celem jest wspieranie społecznej i zawodowej integracji lub reintegracji osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji²⁸. W przepisach wprowadzono również minimalny procentowy wskaźnik zatrudnienia osób należących do grup społecznie marginalizowanych, nie mniejszy niż 30% osób zatrudnionych przez zakłady pracy chronionej lub wykonawców, które będą realizowały zamówienie, obejmujące społeczną i zawodową integrację osób będących członkami grup społecznie marginalizowanych²⁹.

3. POLITYKA AKTYWIZACJI ZAWODOWEJ OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W KRAJACH EUROPEJSKICH

W krajach europejskich już od lat 80. XX wieku odchodzi się od modelu państwa opiekuńczego (*welfare state*) na rzecz państwa pracy (*workfare state*) i społeczeństwa opiekuńczego (*welfare society*)³⁰. Koncepcja zatrudnienia socjalnego i wspieranego w państwach UE oparta jest na filozofii aktywnej polityki społecznej. Najważniejszym ogniwem tego podejścia jest zapewnienie osobom zagrożonym marginalizacją przede wszystkim źródła dochodu, a nie

ki wodnej, energetyki, transportu i usług pocztowych, Dz. Urz. UE L 134 z 30.4.2004 z późn. zm.; Dyrektywa 2004/18/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 31 marca 2004 r. dotycząca koordynacji procedur przetargów publicznych na roboty budowlane, dostawy oraz usługi, Dz. Urz. UE L 134 z 30.4.2004 z późn. zm.

²⁸ Przykładowo w znowelizowanym Prawie zamówień publicznych, uchwalonym przez sejm RP 22 czerwca 2016 r., wymieniono takie grupy społecznie marginalizowane, jak osoby niepełnosprawne, bezrobotne, pozbawione wolności lub zwalniane z zakładów karnych, osoby z zaburzeniami psychicznymi, bezdomni, uchodźcy, osoby do 30. roku życia i po ukończeniu 50. roku życia, posiadające status osoby poszukującej pracy, bez zatrudnienia oraz mniejszości (głównie narodowe i etniczne), znajdujące się w niekorzystnej sytuacji. Zob. Ustawa z dnia 22 czerwca 2016 r. o zmianie ustawy – Prawo zamówień publicznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2016 poz. 1020).

²⁹ Zob. *Report on the implementation of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD) by the European Union*, European Commission, Brussels, 5.6.2014, SWD(2014) 182 final, s. 33.

³⁰ Por. A. JUROS, *ABC przedsiębiorczości społecznej współczesnego obywatela*, w: *Dajmy szansę. Zatrudnienie i praca w perspektywie zdrowia psychicznego. Poradnik o charakterze samopomocowym*, red. A. Juros, M. Kruk, Wydawnictwo KUL, Lublin 2010, s. 35.

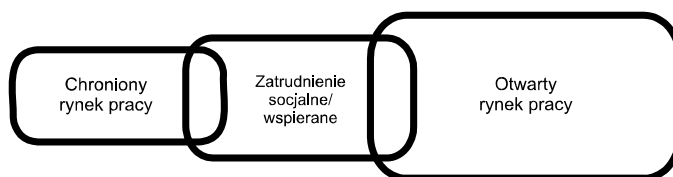
tylko wsparcia (np. w formie zasiłku). Tak rozumiana forma zatrudnienia jest elementem zastępującym tradycyjny system pomocy społecznej, który w znacznej mierze oparty jest na świadczeniu socjalnym. Ma ono charakter przejściowy, podczas którego osoby powinny nabyć umiejętności niezbędne do podjęcia zatrudnienia na otwartym lub chronionym rynku pracy.

W wielu krajach europejskich akcent kładzie się na aktywną politykę zatrudnieniową osób z niepełnosprawnościami przez kreowanie zatrudnienia na chronionym bądź otwartym rynku pracy³¹. W polityce krajów europejskich rehabilitacja zawodowa jest elementem systemu ubezpieczeń społecznych lub też stanowi wyodrębnioną dziedzinę wsparcia społecznego czy zatrudnienia. W państwach rozwiniętych system rehabilitacji zawodowej jest dostępny dla wszystkich niepełnosprawnych. Usługi rehabilitacyjne finansowane są z funduszy publicznych. Natomiast w państwach rozwijających się, np. w Europie Środkowo-Wschodniej, w tym w Polsce, podobne rozwiązania wprowadza się wolniej z powodu niespójnego i nieefektywnego systemu wsparcia osób niepełnosprawnych. Większość europejskich krajów stosuje kwotowy system zatrudniania osób z dysfunkcjami na otwartym rynku pracy, polegający na zobowiązaniu pracodawców do zatrudniania określonego odsetka pracowników niepełnosprawnych. System kwotowy, w zależności od kraju, kształtuje się na poziomie od 4% do 8%. Stosowany jest m.in. w Austrii, Francji, Hiszpanii, Niemczech, Włoszech, a także w Polsce. Wskaźniki te obarczone są sankcjami za ich nieprzestrzeganie lub „nagradzane” za uzyskanie bądź przekroczenie minimalnych wymagań. Przykładowo w Polsce pracodawcy, którzy zatrudniają co najmniej 25 pracowników w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy i nie osiągają 6% wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych, muszą dokonywać obowiązkowych wpłat na konto Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON). Z kolei spełniający te wymogi mogą uzyskać dodatkowe wsparcie finansowe ze środków publicznych. Niektóre kraje, jak np. Holandia, Szwecja, Wielka Brytania czy Irlandia, wdrożyły system oparty na prawach obywatelskich, który polega na egzekwowaniu konstytucyjnie zagwarantowanych praw, takich jak prawo do pracy czy zakaz dyskryminacji. Jeszcze inne kraje wdrożyły model mieszany oparty na motywowaniu pracodawców. System ten opiera się na dobrowolnym zobowiązaniu pracodawców do zatrudniania nie-

³¹ Por. T. MAJEWSKI, *Czy jest możliwa zbieżna europejska polityka?*, s. 12-13.

pełnosprawnych pracowników i nie przewiduje sankcji finansowych za ich niezatrudnienie. Tak jest m.in. w Norwegii, Islandii i Danii³².

Obok mechanizmów, które mają zachęcać pracodawców, ale także samych niepełnosprawnych do podejmowania zatrudnienia na otwartym rynku pracy, tworzy się również tzw. rynek chroniony, będący odrębnym systemem wsparcia zatrudniania niepełnosprawnych w specjalnie przystosowanych przedsiębiorstwach, warsztatach, sektorze organizacji obywatelskich, czy przez zatrudnianie nakładcze. Rynek chroniony rozwinięty jest szczególnie w Polsce, Francji i Holandii. W Wielkiej Brytanii, czy Szwecji, sektor pracy chronionej tworzą specjalne przedsiębiorstwa (społeczne). W innych państwach to zadanie powierzono organizacjom pozarządowym. Coraz większe znaczenie odgrywają różne formy zatrudnienia socjalnego i wspieranego, głównie w podmiotach ekonomii społecznej, a także inne instrumenty wspierające proces rehabilitacyjny osób niepełnosprawnych (np. trener pracy, asystent osoby niepełnosprawnej), które łączą elementy zatrudnienia na otwartym rynku pracy z elementami zatrudnienia chronionego (zob. schemat 1)³³.

Schemat 1. Chroniony, otwarty rynek pracy i zatrudnienie socjalne/wspierane

Źródło: A. JUROS, A. BIAŁY, *Polski i niemiecki model ekonomii społecznej w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Porównanie doświadczeń i możliwości adaptacji niemieckich rozwiązań w województwie lubelskim*, s. 70.

³² Por. M. GARBAT, *Zatrudnianie i rehabilitacja zawodowa osób z niepełnosprawnością w Europie*, Uniwersytet Zielonogórski. Oficyna Wydawnicza, Zielona Góra 2012, s. 120.

³³ Por. A. JUROS, A. BIAŁY, *Polski i niemiecki model ekonomii społecznej w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Porównanie doświadczeń i możliwości adaptacji niemieckich rozwiązań w województwie lubelskim*, w: *Ekonomia społeczna w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Polski i niemiecki model ekonomii społecznej w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*, red. A. Juros, A. Biały, Fundacja Rozwoju Lubelszczyzny, Lublin 2014, s. 69-71.

PODSUMOWANIE

Na przestrzeni ostatniego wieku pojęcie niepełnosprawności ewoluowało od modelu medycznego, przez społeczny, aż do ujęcia niepełnosprawności w kategoriach praw człowieka. Jeszcze do lat 70. XX wieku dominował model medyczny. Osoby niepełnosprawne traktowano jako przypadki medyczne z fizycznymi, sensorycznymi i poznawczymi zaburzeniami, które wymagają „naprawy”. Niepełnosprawność postrzegano jako formę biologicznej, psychicznej i/lub społecznej dewiacji i choroby, a osoby nią dotknięte za niezdolne do pełnienia ważnych ról i funkcji w społeczeństwie. Osoby o znacznym stopniu niepełnosprawności zamykano w specjalnych placówkach i oddawano pod kontrolę „profesjonalistów”³⁴. Z kolei istotą społecznego modelu niepełnosprawności było oddzielenie fizycznej i umysłowej dysfunkcji od niepełnosprawności jako takiej. Niepełnosprawność w tym modelu postrzegana jest jako konstrukcja społeczna. Zgodnie z tą koncepcją sama niesprawność fizyczna lub umysłowa nie świadczy jeszcze o niepełnosprawności danej osoby. Urzeczywistnia się ona dopiero w sytuacjach, w których bariery społeczne, architektoniczne, kulturalne, komunikacyjne, stereotypy i uprzedzenia wykluczają ludzi z niepełnosprawnościami z aktywnego uczestnictwa w życiu codziennym³⁵. Zaangażowanie niepełnosprawnych i zrzeszających ich organizacji w życie polityczne zmieniło podejście do kwestii niepełnosprawności, która coraz częściej rozpatrywana jest w kontekście praw obywatelskich i prawodawstwa mającego przeciwdziałać różnym przejawom dyskryminacji ze względu na niesprawność. Wzrastająca liczba organizacji osób niepełnosprawnych na poziomie regionalnym, krajowym, a także międzynarodowym stała się impulsem do inicjowania działań na rzecz wzrostu świadomości społeczeństw na temat problemów związanych z niepełnosprawnością od strony praw tych osób do życia w społeczeństwie. W koncepcji tej kluczem jest idea wyrównywania szans poprzez, z jednej strony, usuwanie barier w środowisku zamieszkania osoby niepełnosprawnej³⁶. Z drugiej strony, takiego umocnienia samej osoby z niepełnosprawnością, by potrafiła, korzystając z oparcia społecznego, przekroczyć istniejące w niej ograniczenia i bariery zewnętrzne. Odejście od patrzenia na niepełnosprawność w kategoriach wyłącznie medycz-

³⁴ Por. C. BARENS, G. MERCER, *Niepełnosprawność*, s. 8-9; A. TRZYNA, *Ewolucja pojęcia niepełnosprawności*, w: *Prawo a niepełnosprawność. Wybrane aspekty*, red. M. Bosak, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2015, s. 78-79.

³⁵ Por. C. BARENS, G. MERCER, *Niepełnosprawność*, s. 80-82.

³⁶ Por. tamże, s. 138, 175; A. TRZYNA, *Ewolucja pojęcia*, s. 79.

nych i uznanie go za kwestię społeczną, kulturową, ekonomiczną i polityczną, a następnie za kwestię praw człowieka, spowodowało zmianę w podejściu do wielu dziedzin życia społecznego, szczególnie takich, jak: edukacja, zatrudnienie, czy przestrzeń publiczna, które były praktycznie nieosiągalne dla osób z niepełnosprawnościami³⁷.

Na koniec warto odwołać się również do katolickiej nauki społecznej, która także miała istotny wpływ na podejście do choroby i niepełnosprawności. Nauka społeczna Kościoła odwołuje się przede wszystkim do personalizmu i podkreśla godność osoby niepełnosprawnej oraz fakt, iż jest ona podmiotem osobowych i niezwykłych praw. To właśnie przyrodzona godność człowieka jest źródłem uprawnień przysługujących osobom niepełnosprawnym i fundamentem instrumentów ustawodawczych regulujących ich prawa³⁸. Jan Paweł II w przesłaniu do uczestników międzynarodowego sympozjum na temat: „Godność i prawa osoby z upośledzeniem umysłowym” podkreślał, że punktem wyjścia każdej refleksji o niepełnosprawności powinno być fundamentalne założenie chrześcijańskiej antropologii, zgodnie z którym „osoba niepełnosprawna, także wówczas, gdy zraniony jest jej umysł lub zaburzona zdolność postrzegania czy rozumienia, jest podmiotem w pełni ludzkim, mającym święte i niezwykłe prawa przynależne każdemu człowiekowi. Istota ludzka bowiem, niezależnie od warunków, w jakich toczy się jej życie, oraz od zdolności, jakimi może się wykazać, ma wyjątkową godność i szczególną wartość od początku swego istnienia aż po naturalną śmierć”³⁹. W ujęciu katolickiej nauki społecznej pomoc, świadczona osobom z niepełnosprawnościami, powinna zatem uwzględniać przede wszystkim ich podmiotowość, godność oraz prawo do pełnego i samodzielnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym. Osoby niepełnosprawne należy postrzegać jako pełnoprawnych uczestników życia społecznego i zawodowego, o zróżnicowanych szansach realizacji swoich potrzeb i aspiracji edukacyjnych czy zawodowych.

Jednym z istotnych czynników wpływających na status społeczny osoby ludzkiej i jej funkcje w społeczeństwie jest praca, w tym również praca zarob-

³⁷ Por. C. BARENS, G. MERCER, *Niepełnosprawność*, s. 54.

³⁸ Por. L. MITRUS, *Niepełnosprawność jako przedmiot regulacji prawa pracy*, w: *Prawo a niepełnosprawność. Wybrane aspekty*, red. M. BOSAK, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2015, s. 18.

³⁹ JAN PAWEŁ II, *Ludzie najstarsi i najbardziej potrzebujący w życiu społeczeństwa*, Przesłanie Jana Pawła II do uczestników międzynarodowego sympozjum na temat: „Godność i prawa osoby z upośledzeniem umysłowym”, Watykan, 5 stycznia 2004.

kowa. Osoba z niepełnosprawnością nie może zostać sprowadzona jedynie do jej użyteczności na rynku pracy. Nie może być tak, że osoby z niepełnosprawnością podlegają wykluczeniu z rynku pracy, gdyż są wówczas dyskryminowane nie tylko w sferze ekonomicznej, lecz także w innych dziedzinach życia społecznego. Przeprowadzone analizy dotyczące wskaźników zatrudnienia osób niepełnosprawnych na rynku pracy w wielu europejskich krajach wykazały, że jest to jedna z najbardziej marginalizowanych grup społecznych. Uznanie prawa osób niepełnosprawnych do zatrudnienia jest zatem warunkiem koniecznym ich pełnego uczestnictwa w życiu społecznym⁴⁰.

Rosnąca liczba osób niepełnosprawnych skłania państwa europejskie do podejmowania działań zmierzających do zmiany systemu wsparcia osób niepełnosprawnych przez przeniesienie akcentu z pomocy socjalnej i instytucjonalnej na deinstytucjonalizację i aktywizację zawodową, co wiąże się z tworzeniem uwarunkowań (prawnych, infrastrukturalnych itp.) sprzyjających zatrudnianiu osób niepełnosprawnych i ich samodzielności w lokalnym środowisku. Większość krajów europejskich opowiada się za modelem zatrudniania osób z dysfunkcjami na otwartym rynku pracy i integrowania ich ze społecznością, w której żyją. Państwa te rozwijają również formy zatrudnienia chronionego i socjalnego szczególnie dla tych osób, które nie potrafią odnaleźć się na otwartym rynku pracy. Odchodzi się od izolowania osób niepełnosprawnych w specjalnych zakładach pracy na rzecz włączania ich w życie społeczne i zawodowe środowiska lokalnego, z którego się wywodzą⁴¹.

BIBLIOGRAFIA

1. Akty prawne

- Dyrektywa 2004/17/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 31 marca 2004 r. koordynująca procedury udzielania zamówień przez podmioty działające w sektorach gospodarki wodnej, energetyki, transportu i usług pocztowych, Dz. Urz. UE L 134 z 30.4.2004 z późn. zm.
- Dyrektywa 2004/18/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 31 marca 2004 r. dotycząca koordynacji procedur przetargów publicznych na roboty budowlane, dostawy oraz usługi, Dz. Urz. UE L 134 z 30.4.2004 z późn. zm.

⁴⁰ Por. E. GIERMANOWSKA, *Zarządzanie niepełnosprawnością w miejscu pracy*, „Trzeci Sektor” 2009, nr 16, s. 57.

⁴¹ Por. M. GARBAT, *Zatrudnianie i rehabilitacja*, s. 519.

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/24/UE z dnia 26 lutego 2014 r. w sprawie zamówień publicznych, uchylająca dyrektywę 2004/18/WE (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dz. Urz. UE L 94 z 28.03.2014, s. 65, z późn. zm.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/25/UE z dnia 26 lutego 2014 r. w sprawie udzielania zamówień przez podmioty działające w sektorach gospodarki wodnej, energetyki, transportu i usług pocztowych, uchylająca dyrektywę 2004/17/WE (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dz. Urz. UE L 94 z 28.03.2014, s. 243, z późn. zm.
- Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Komunikat Komisji, Bruksela, 3.3.2010, KOM(2010) 2020.
- Europejska strategia w sprawie niepełnosprawności 2010-2020: Odnowione zobowiązanie do budowania Europy bez barier, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Bruksela, 15.11.2010, KOM(2010) 636.
- Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej. Budowanie ekosystemu sprzyjającego przedsiębiorstwom społecznym w centrum społecznej gospodarki i społecznych innowacji. Komunikat Komisji, Bruksela, 25.10.2011, KOM(2011) 682.
- Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE 2012/C 326/02.
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. 2012 poz. 1169).
- Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, sporządzony w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r. (Dz.U. 2009 nr 203 poz. 1569).
- Ustawa z dnia 22 czerwca 2016 r. o zmianie ustawy – Prawo zamówień publicznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2016 poz. 1020).
- W kierunku odnowy gospodarczej sprzyjającej zatrudnieniu. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Bruksela 18.4.2012, COM(2012) 173.

2. Opracowania

- BARENS C., MERCER G., Niepełnosprawność, tłum. P. Morawski, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2008.
- BIAŁY I., RYNKO M., STRZELECKA H., SZCZEPANIAK M., Osoby niepełnosprawne na rynku pracy w 2011 r., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2012.
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: European Disability Strategy 2010-2020: A Renewed Commitment to a Barrier-Free Europe, Brussels, 15.11.2010.
- Ekonomia społeczna w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Polski i niemiecki model ekonomii społecznej w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, red. A. Juros, A. Biały, Fundacja Rozwoju Lubelszczyzny, Lublin 2014.
- Employment of disabled people. Statistical analysis of the 2011 Labour Force Survey ad hoc module, Eurostat, Publications Office of the European Union, Luxembourg 2015.
- FISCHER U., Przeciwdziałanie wykluczeniu osób niepełnosprawnych i wzmacnianie gospodarki społecznej. Doświadczenia niemieckie, w: Ekonomia społeczna w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Polski i niemiecki model ekonomii społecznej w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, red. A. Juros, A. Biały, Fundacja Rozwoju Lubelszczyzny, Lublin 2014, s. 12-57.
- GARBAT M., Zatrudnianie i rehabilitacja zawodowa osób z niepełnosprawnością w Europie, Uniwersytet Zielonogórski. Oficyna Wydawnicza, Zielona Góra 2012.

- GACIARZ B., Socjologia niepełnosprawności. Instytucje a integracja osób niepełnosprawnych w Polsce, w: Socjologia medycyny w Polsce z perspektywy półwiecza: nurty badawcze, najważniejsze osiągnięcia, perspektywy rozwoju, red. A. Ostrowska, M. Skrzypek, IFiS PAN, Warszawa 2015, s. 332-347.
- GIERMANOWSKA E., Zarządzanie niepełnosprawnością w miejscu pracy, „Trzeci Sektor” 2009, nr 16, s. 56-62.
- JAN PAWEŁ II, Ludzie najsłabsi i najbardziej potrzebujący w życiu społeczeństwa, Przesłanie Jana Pawła II do uczestników międzynarodowego sympozjum na temat: „Godność i prawa osoby z upośledzeniem umysłowym”, Watykan, 5 stycznia 2004.
- JUROS A., ABC przedsiębiorczości społecznej współczesnego obywatela, w: Dajmy szansę. Zatrudnienie i praca w perspektywie zdrowia psychicznego. Poradnik o charakterze samopomocowym, red. A. Juros, M. Kruk, Wydawnictwo KUL, Lublin 2010, s. 23-41.
- JUROS A., BIAŁY A., Partnerstwo w praktyce przedsiębiorstw ekonomii społecznej. Dobre praktyki, Lubelska Spółdzielnia Socjalna Koziołek, Lublin 2011.
- JUROS A., BIAŁY A., Polski i niemiecki model ekonomii społecznej w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Porównanie doświadczeń i możliwości adaptacji niemieckich rozwiązań w województwie lubelskim, w: Ekonomia społeczna w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Polski i niemiecki model ekonomii społecznej w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, red. A. Juros, A. Biały, Fundacja Rozwoju Lubelszczyzny, Lublin 2014, s. 58-127.
- MAJEWSKI T., Czy jest możliwa zbieżna europejska polityka zatrudnienia osób niepełnosprawnych?, „Praca i Rehabilitacja Niepełnosprawnych” 2006, nr 9, s. 5-16.
- MITRUS L., Niepełnosprawność jako przedmiot regulacji prawa pracy, w: Prawo a niepełnosprawność. Wybrane aspekty, red. M. Bosak, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2015, s. 3-18.
- OSTROWSKA A., Niepełnosprawni w społeczeństwie 1993-2013, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2015.
- PODGÓRSKA-JACHNIK D., Praca socjalna z osobami z niepełnosprawnością i ich rodzinami, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2014.
- Report on the implementation of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD) by the European Union, European Commission, Brussels, 5.6.2014, SWD(2014) 182 final.
- SZRENIAWSKA M., Znaczenie ratyfikacji Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych, „Niepełnosprawność: Zagadnienia, Problemy, Rozwiązania” 2012, nr III (4), s. 5-16.
- TRZYNA A., Ewolucja pojęcia niepełnosprawności, w: Prawo a niepełnosprawność. Wybrane aspekty, red. M. Bosak, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2015, s. 78-89.
- UŚCIŃSKA G., Prawa osób niepełnosprawnych w regulacjach międzynarodowych, w: Rehabilitacja zawodowa – stan aktualny i proponowane zmiany, red. G. Uścińska, A. Wilmowska-Pietruszyńska, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2014, s. 37-46.
- UŚCIŃSKA G., Rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych w Polsce. Propozycje zmiany obecnych zasad, „Polityka Społeczna” 2015, nr 10, s. 8-14.

3. Netografia

- Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html> (8.07.2016).
- Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Status of ratification, <http://indicators.ohchr.org/> (8.07.2016).

Employment rate of people by type of disability, sex and age, Eurostat, dane za 2011 r., http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hlth_dlm010&lang=en (10.07.2016).

Population by sex, age and disability status, Eurostat, dane za 2012 r., http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hlth_dpeh005&lang=en (7.08.2016).

Bank Danych Lokalnych GUS – <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>

Europejski Urząd Statystyczny (Eurostat) – <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

POLITYKA UNII EUROPEJSKIEJ NA RZECZ POPRAWY SYTUACJI OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI W OBSZARZE ZATRUDNIENIA

S t r e s z c z e n i e

Artykuł przedstawia strategię działań Unii Europejskiej na rzecz poprawy sytuacji osób niepełnosprawnych szczególnie w obszarze zatrudnienia. W części pierwszej omówiono podstawowe statystyki odnoszące się do liczby osób niepełnosprawnych w Unii Europejskiej i w poszczególnych państwach członkowskich, a także wskaźniki dotyczące zatrudnienia. W kolejnej części przywołano kluczowe regulacje europejskie normujące kwestie osób niepełnosprawnych. Nieco więcej uwagi poświęcono *Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych*, która stała się punktem odniesienia dla europejskiego ustawodawstwa. Ostatnia część stanowi zwięzłą charakterystykę polityki aktywizacyjnej osób niepełnosprawnych w wybranych krajach europejskich.

Słowa kluczowe: osoby z niepełnosprawnością; zatrudnienie (socjalne/wspierane); aktywizacja zawodowa.